

Szomáli gyerekeink

Lucának

Így szoktuk emlegetni őket: szomáli gyerekeink. Nosztalgiával és szeretettel gondolunk rájuk, pedig elhagytak minket, mielőtt ténylegesen a mi gyerekeinkké lettek.

Majd negyedszázada – ahogy most a régi naptáramban utánaéztem –, egészen pontosan '96. március 14-én, csütörtökön dél körül beléptem az SZDSZ székesfehérvári irodájába. Bent, mint mindig, most is többen – öten-hatan – nyüzsögtek, fecsegték. Köszöntem, köszöntek, de nem foglalkoztam velük. A titkár asszony hívására jöttem, a másnapi ünnep és a hosszú hétvége előtt még alá kellett írnom néhány sürgős levelet. Akkoriban elnöke voltam a szövetség megyei szervezetének. Miközben Gabikával intéztük dolgunkat, nem figyeltem, de fél füllel azért hallottam, hogy mögöttem valamilyen gyerekekről folyik a szó. Aztán hirtelen megütött valami: – Hogyan? – kérdeztem feléjük fordulva. – Kommandósokkal, gyerekeket? Hova? Miért? Korábban nem találkoztam a fiatalemberrel, aki elmondta, hogy a ferihegyi reptér tranzitjában őriznek egy ideje négy fekete gyermeket Szomáliából. Menedékjogot kértek, ezt az illetékesek elutasították, s már napokkal korábban megpróbálták őket repülőre ültetni, de akkor nem szálltak föl rá önként. Legközelebb vasárnap, 17-én indul gép Damaszkuszba, s akkor kommandósok fogják fölteni őket. A fiatalember – Ill Márton, egy emberi jogi szervezet munkatársa – szerint civil szervezetek mindent megtettek, megpróbáltak ennek megakadályozására, de hiába. – Már csak az segítene – tette egy reménytelen sóhajtással hozzá –, ha valaki örökbe fogadná négyüket! – Valaki? – ma sem tudom, hogyan szaladt ki minden vacillálás, fontolgatás nélkül belőlem. – Én örökbe fogadom a gyerekeket! – A többi ment magától: csütörtök volt, másnap ünnep, aztán szombat, és vasárnap megy a gép! Azonnal sürgős faxüzenetet küldtem a belügyminiszternek, Kuncze Gábornak, jelezve szándékomat, s kérve ezért az intézkedés felfüggesztését. Így kezdődött.

Hazaérve Mártát hívtam. Pesten volt éppen, idős, beteg édesapjánál. Mint-ha valami egészen közömbös ügyet említettem volna, úgy hallgatott, mintha a legmindennapibb történetről számoltam volna be, még csak nem is kérdezett. Aztán csak itthon mesélte el, a váratlan családgyarapodással nem akarta megzavarni édesapját, aki élénken érdeklődött, hogy miért kerestem. Alig tettem le a kagylót, megcsörrent a telefon: a Belügyminisztérium államtitkára – akkor is, azóta is kedves fehérvári barátom –, Világosi Gábor keresett. – Megőrültél? – hallottam, s a hangjában éreztem a tökéletes elképedést. – Egyáltalán, hogy gondolod, tudod, mibe léptél bele? – Csaknem felnevettem a felismerésen, hirtelen lépésemmel akaratlanul micsoda és mekkora zavart

okoztam. Világosi értetlensége leginkább derűt váltott ki belőlem. Megéreztem, hogy nyertem: a gyerekek maradnak. A hogyan tovább abban a percben nem izgatott. Kimentem Márta elé a buszpályaudvarra.

Világosi nem tudta, hogy mennyire találó volt a kérdése. Az államigazgatás zavara ugyan csöppet sem érdekelt, de amikor elküldtem levelemet és mellékelve a hivatalos, tanúk által hitelesített nyilatkozatot a belügyminiszternek, valójában azt sem tudtam – meg nem is próbáltam vagy akartam – mérlegelni, hogy személyesen milyen és mekkora terhet vállalok. Ugyanakkor – és ennyi idő után tényleg elfogulatlanul – visszagondolva ma sem látom akkori önmagamot felelőtlennek. Abban a pillanatban szomorú fejrúzással sajnálkozni lehetett volna, vagy tenni valamit. Az első valahogy nem jutott az eszembe.

Amikor hirtelen mozdulattal beléptem a sorsukba, túl azon, hogy gyerekek, akik bajban vannak, semmit sem tudtam róluk. Lassan kiderült, nem testvérekről és nem is kicsinyekről van szó. A három lány és a kamasz fiú különféle utakon-módokon indult világnak Szomáliából, egy olyan országból, amely akkor már hosszú ideje tökéletes anarchiába süllyedt. Ténylegesen regnáló kormánya sem volt, miközben különféle hadurak seregei kergették erre-arra egymást, nem kímélve persze az útjukban talált ártatlan civileket sem. A négy gyerek Szíriában, Damaszkuszban csapódott össze. Ott karolta föl őket egy ugyancsak szomáliai férfi, akinek letelepedési engedélye volt Olaszországban. Ez az úr aztán – mintha övéi lennének – négyük nevét beírta a saját útlevelébe. Így jutottak el repülön egészen Milánóig, ahol a hatóság leleplezte a csalást, a csapatot pedig visszairányította arra, amerről jöttek. A magyar hivatalosság úgy látta, hogy eleget téve az olaszok döntésének, más dolga nincsen, mint az itt „tranzitáló” és Magyarországra be sem lépett (!) utasokat egyszerűen csak továbbítani Damaszkuszba. Így azt sem gondolták, hogy foglalkozniuk kéne a gyerekek menekültjogi kérelmével, s az olaszokra hivatkozva a fellépő civil szervezeteket is sajnálkozva lerázhatták. Nem hiszem, hogy a miniszter úrhoz címzett rövid nyilatkozatom többet nyomott volna a latban, mint a civilek korábbi próbálkozásai, akár a gyerekek saját kérelme: egyedül a szokatlanságával lephette meg a hivatalt. Erre nem volt készenlétben semmilyen válasza. A kis csapatot akkor az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának költségén ideiglenesen a Vöröskereszt által fenntartott otthonban helyezték el. Papírt nem láttam, de valahonnan azt tudtam vagy hallottam, hogy maradásukat – bár nem emlékszem, hogyan, kik és miért? – először április 8-ig engedélyezték, s ezt később június 17-ig meghosszabbították.

Mártával először – amint ezt régi naptáramban látom – március 21-én nyílt lehetőségünk a meglátogatásukra. Az otthon vezetőnőjét kellett keresnünk, aki már tudott rólunk. A gyerekekkel egy meghatározhatatlan funkciójú helyiségben találkoztunk. Emlékemben úgy él, mint egy belső folyosó. Ajtók, ablakok nyíltak rá, időnként mellettünk, mögöttünk áthaladt valaki, érezhető csodálkozással figyelve, hogy mi történik itt. A hely, az intézmény láthatóan nem úgy volt felszerelve, berendezve, mint ahol az ideiglenes lakók néha külső látogatókat fogadhatnak. Valahonnan székek kerültek, s

ültünk – kölcsönös zavarban – egymással szemben. Fehérvárról bennünket Edit, a Szadesz szervezőtitkára hozott föl autójával, a beszélgetést is ő indította. Bemutatott minket, nem is röviden, de nem tudnám fölidézni, mit mondott. Márta is, én is ámultan a gyerekeket néztük: most és itt – látva őket, és hallva, ahogyan egymást közt ismeretlen nyelvükön gyors szavakat váltanak – lett valóságossá annak a leírt néhány sornak a súlya, amit alig tíz nappal korábban a miniszternek küldtem.

Négyen voltak. A legidősebb lány, Sophia tizenhét-tizennyolc, a fiatalabb Hodan tizenhat-tizenhét, a harmadik, Amina tizennégy, a kisfiú, Ahmed tizenhat éves. Irataik nem voltak. A föltűnően kedves, kifejezetten finom kiállású, ugyanakkor határozott és magabiztos Hodan tolmácsolta a beszélgetést. Egyértelműen ő képviselte a csapat érdekeit. Jól beszélt angolul. Később kiderült, Amina is ért, gyengébben beszél is angolul, sőt ráadásként olaszul is. Kettejük viselkedéséből, egész megjelenésükből, gesztusaikból érezhető volt, hogy művelt családi-társadalmi közegekből érkezhettek. A lehangosabb Ahmed, az örökké eleven, sokmozgásos kamasz, láthatóan szerette magára vonni a figyelmet. Nem beszélt nyelvet, mégis – négyük közül – ő „szedte föl” és használta először a megismert magyar szavakat és kifejezéseket. A legcsöndesebb – és a legelesettebb – Sophia volt. A többi gyerek sem könnyen értette a szavait, mert valamilyen törzsi nyelvet vagy nyelvjárást beszélt. Öltözködésében a lányok közül ő tartotta magát a legszigorúbban az iszlám előírásokhoz. Hodan is kendőt hordott a fején, de valahogy úgy, mintha annak egyetlen valós célja finom arcélének a hangsúlyozása volna. Hármuk közül Amina kevésbé sem alkalmazkodott bármilyen külső elváráshoz. Göndör haja szabadon hullámozott, néha egy fejrándítással vagy határozott kézmozdulattal igazította helyre, ruhaviseletét pedig akár európainak is nézhettük – talán kicsit vidékies kiadásban.

A gyerekek arcán – főleg a lányokén –, gesztusaikban, a megfontolt szűkszavúságban, ahogyan Hodan tolmácsolásában szóltak magukról, a látogatás egész idején volt valami félsz, valami óvatos figyelem és feszültség. Ez később sem oldódott föl tökéletesen: veszélyekkel, számunkra nem ismert kalandokkal teli vándorlásuk során megtapasztalták, hogy mindig vigyázzanak, hogy mindig mérlegeljék, kiben, miben, meddig bízhatnak, hogy úgy igazán soha senkinek sem adhatják ki magukat.

Március végétől aztán hétről hétre felkerestük a gyerekeket. Vittünk gyümölcsöt, édességet, Márta süttött is nekik, aminek különösen örültek. Kezdték megszokni bennünket. Igen, kerestem a megfelelő kifejezést, és ez a helyes, kezdték megszokni. Valójában – minden találkozás után ezzel az érzéssel távoztunk – nem tudták, hová tegyenek bennünket. Talán nem gyanakodtak, csak egyszerűen nem értették, miért foglalkozunk annyit velük. Egy hónap után – az otthon vezetője is láthatta: „megbízható személyek” vagyunk – lehetőség nyílt, hogy eleinte egy-egy órára, később egész napra is magunkkal vigyük őket. Első alkalommal villamoson a pesti belvárosba mentünk. Végigmutogattam nekik egykori iskoláimat, amelyek padjait, lépcsőit az elemitől az egyetemig koptattam. A személyes emlékeimmel való

találkozásnál számukra persze fontosabb volt maga a séta, az utcák eleven élete, a látvány, és leginkább a szabadság, hogy végre kiléphetnek a négy fal közül. '96 nyarán egy-egy színes bőrű idegen föltűnése már nem volt teljesen szokatlan – mint akár csak néhány évvel korábban is – a pesti utcán. Az ősz hajú házaspár négy fekete gyerekkel azonban mégis érdekesnek bizonyult. Nem kevesen fordultak meg utánunk, szembejövő idegenektől sok kíváncsi pillantást és kedves mosolyt kaptunk. Véletlenül sem talákoztunk egyetlen rossz megjegyzéssel sem. Az egyetemi templomnál botlottunk a közelben lakó szobrász barátunkba. *Művészek? Honnan?* Mártával egyszerre és derűsen vágtuk rá, *a gyerekeink!* Gyula még akkor is ott állt a járdaszélről figyelve, amikor mi a Károlyi-kert bejáratához értünk.

Párszor cukrászdába, egyszer-egyszer vendéglőbe is elvittük őket, ahol kifejezetten szerényen, jól nevelten viselkedtek. Az ételben nem válogattak, egyedül arra figyeltek, amire mi is ügyeltünk, hogy a tányérjukra ne kerüljön sertéshús. A beszélgetések szinte mindig csak akörül forogtak, amivel éppen találkoztak: a látvánnyal, tárgyak, étek nevével, napsütéssel, esővel, széllel, a napi történetekkel, és soha a múlttal. Nem faggattuk őket, vártuk, hogy egyszer kinyíljanak.

Kora nyári, meleg napon másztuk meg a Gellért-hegyet. Amina, Hodan és Ahmed felszabadultan, hangosan élvezték a kirándulást. Előreszaladtak, mutogattak, nevetve keringtek körülöttünk. Sophia nem tartott velük. Hangját se igen hallottuk. Most is a csaknem földet verdeső, sötét ruhájában volt, amely feje búbjától a sarkáig egész alakját betakarta. Ezt a szinte a csador szigorúságát idéző öltözetet a fejéről az álla alatt keresztbe vetett, a dereka alá omló széles, hófehéren ragyogó kendő vagy sál oldotta megszokhatatlan idegenségében is elegánssá. Csöndesen lépkedett mellettünk. Márta kezét fogta végig, mint máskor is közös sétáinkon. *Mama* – ezt az egyetlen, halkán kimondott szót hallotta egyszer Márta a csaknem felnőtt lány szájából. Ránézett, de tekintetük nem találkozott. A szó nem neki szólt.

Dunai hajókirándulásra kísért el bennünket egy rokon leány. Korban is közel állt a gyerekekhez, kiváló angolos, s mellette igazi cserfes szája is volt. Reméltük, neki talán inkább megnyílnak. Szeles, kicsit hűvös, de napos idő volt. Márta és Sophia egy idő után be is húzódtak a hajó belsejébe. Mócikánk és a másik három gyerek azonban kifejezetten élvezték a fedélzet tágasságát, a friss levegőt s a partok lassan úszó-változó látványát. Igyekeztem háttérben maradni. Végig a közelükben álltam, sétáltam vagy éppen üldögéltem. Kiosztottam a szendvicseket, amelyeket Márta készített az útra, a büféből üdítőket, ásványvizet hoztam. Kiszolgáltam, de nem zavartam őket. Móci ma is jó szívvel emlékezik a gyerekekre, akik kedvesek voltak, érdeklődően udvariasak, de magukról semmit sem árultak el még a Ferihegyen vagy a vöröskeresztes otthonban történetekről sem.

Hallgatásuk jege aztán egy állatkerti látogatáskor repedt föl valamelyest. Ahmed szájából hangzott föl a lelkes kiáltás – éppen valamilyen kecskék kifutója előtt haladtunk –, amire a lányok is hasonló lelkes örömmel reagáltak. Én bizony még ma sem tudom, mifélek voltak ezek a kecskék, de Hodan

és Amina szinte egymás szavába vágva kezdték magyarázni, hogy náluk, Szomáliában élnek ilyenek!

És akkor végre mesélni is kezdtek, főleg állatokkal esett kalandokról, de közben otthoni világukból, életükből is föl-fölcillant valami. Amina mögött úszás közben egyszer egy víziló tűnt föl a folyóban, ehhez kapcsolódva árulta el, hogy egyébként korosztályában bajnokságot is nyert. Nem emlékszem minden történetre, de nem feledem, váratlanul Sophia is beszédes lett. Hodan tolmácsolásában mesélte, hogy esténként mindig gondosan kell zárni a falu kapuját (?), mert bizony előfordult, hogy éjjel oroszlán ragadt el kicsi gyermeket valamelyik házból. Ekkor tudtuk meg, hogy Hodan angol, Amina pedig olasz iskolába járt, és hogy az előbbinek nagy vágya, hogy belsőépítészettel tanulhasson. Nem sok, de Mártával ennek is nagyon örültünk.

Márciusban tett nyilatkozatomra nem kaptam hivatalos választ. Az áprilisi, majd júniusi határidőről is majdnem csak szóbeszédéből értesültem, ma sem emlékszem, kitől hallhattam erről. Mártával nem nyugtalankodtunk, de azért szerettük volna tudni, hogy hogyan áll az ügyünk. Lapozva a régi naptárat, látom, hogy március végén, pontosan 29-én érdeklődtem Világosi barátomnál. Megnyugtató, hogy a kérésemet és a nyilatkozatot további ügyintézésre átadták az illetékesség szerinti Igazságügy-minisztériumnak. Tőlük kapok majd tájékoztatást, de ő is utánaéz a dolognak. Másfél hónap múlva, május 16-i kelettel kaptam meg az igazságügy levelét, amelyben arról értesítettek, hogy az ügyet április 22-én továbbították a Népjóléti Minisztériumhoz. „Remélem – írta az illetékes főosztályvezető –, hogy a Népjóléti Minisztériumtól most már hamarosan megkapja a szükséges tájékoztatást.” Ez volt az egész történetben az első és máig az utolsó hivatalos papír, amelyet láttam és a kezemben foghattam.

Az akták minisztériumi vándorlásától függetlenül – nem is különösebben figyelve rá – készültünk a gyerekek fehérvári fogadására. Láttuk, hogy a vállalt feladat megoldása nem lesz könnyű. Marci, egyetlen fiunk éppen ekkoriban kezdett Pécsen önálló életet. Egy gonddal kevesebb, de négygyel több! Nem baj – mondtuk –, szerényen, de menni fog. Barátok meg közeli, távoli ismerősök közt terjedt a hírünk. Hihetetlen, hogy mennyi és milyen természetes segítőkészséggel talákoztunk! Nem győztük köszönni és úgy háritani, hogy senkit, még véletlenül se, meg ne bántunk. A vöröskeresztes otthonban tett első látogatás után világossá lett, hogy a nagy, csaknem felnőtt gyerekek – akik nem is testvérek, s a három lány mellett egy fiú is van! – elhelyezésére a mi lakásunk bizony alkalmatlan. A véletlen szerencse hozta, hogy a mellettünk lévő ház velünk csaknem szomszédos lakásából egy kis család másik, távoli városba volt éppen költözőben, s ide albérlőt kerestek. Az albérlés költségét az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága vállalta. Velük, pontosabban a budapesti hivatal diplomata főnökével, Philippe Labreveux-vel április vége felé Konrád György hozott össze bennünket. Konrád önkéntes támogatóink egyikeként ezzel a kapcsolattal a legnagyobb segítséget nyújtotta. A svájci diplomata, Labreveaux nagykövet úr aztán több alkalommal is fogadott minket Mártával. Kapcsolatunk mind személyeseb-

bé vált, s maga is többször ellátogatott hozzánk. Vele abban állapodtunk meg, hogy július elsejével Fehérvárra költöztethetjük védenceinket. Ezután fordultam a gyerekek gondjával a város – egyébként akkor is fideszes – vezetéséhez, ahonnan szintén megértő támogatást kaptam. Naptáramban látom, május 6-án beszéltem meg Balogh Ibolya jegyző asszonnyal, hogy a négy fekete fiatalnak – velük személyesen egyeztetve – ideérkezésük után keresnek megfelelő iskolát. Azt is ígérte, utána néz, hogy július elsejétől az iskolakezdésig tartó két hónapra ki tudná vállalni a nyelvi előkészítésüket. Igen – mondtuk egymásnak –, addig is, és még ha ez igazán kevés is, de kapjanak valami alapot!

Május 27-én, pünkösd hétfőjén vonattal hoztam Fehérvárra a gyerekeket. Úgy gondoltuk, hogy mielőtt véglegesen ide kerülnek, fontos, hogy valami képük legyen erről a Budapesthez közeli városról. A vasúttól az előtte nyíló parkon, majd át a Gyümölcs utca platánsorán a Budai útra fordulva értünk gyalogosan a barokk belváros határára. Mi ennek is a közepén, a Városház tértől észak felé hajladerozó Jókai utca egyik öreg, földszintes házában éltünk. A hosszú, nyáriasan meleg, napsütötte hétvégére kiürült a város. Ma végig a Fő utcán, a szélesen elterülő, sokfelé nyíló Városház téren és tovább, lefelé a Kossuth Lajos utcán – arra, amerről érkeztünk – egészen a Szemináriumi templomig vendéglők, kávézók, cukrászdák váltják egymást. Akkor alig néhány létezett, s ünnepnapokon a belváros teljes csöndbe burkolódzott. A négy, Szomáliából indult, sokat látott és megélt fiatal ezzel a fajta békével, az épített környezet barátságos, emberi léptékű arányaival korábban se otthon, se hosszú, ide vezető útjában aligha találkozhatott. Bámészan figyeltek, egymáshoz sem sokat szóltak, nem is kérdeztek. Miközben magyaráztam, mutogattam a várost, éreztem, ők szoronganak! A mindig eleven Ahmed csöndesen baktatott mellettem. Láthatólag csak arra figyelt – mint máskor is –, hogy lépteinek hosszát, ütemét az enyémmhez, a férfiemberéhez igazítsa.

A kapun belépve Buksi, öreg tacsónk szaladt – valódi rémületet okozva – vidám csaholással elénk. Buksi létezése nem volt titok, gyerekeink mégis megijedtek tőle. A kutya házias közelsége idegen volt számukra, s a lányok végig igyekeztek magukat távol tartani tőle. Ahmed azonban – eleinte óvatosan, hasonlóan egy kíváncsi kisgyerek félős próbálkozásához –, engem figyelve, maga is simogatni kezdte, a délutáni sétánál pedig már a póráz is elérte tőlem, s büszkeségtől ragyogó arccal vezette Buksit az utcán.

Márta ebédrel várta a társaságot, a kicsi, szobányinál alig nagyobb – a Városi Képtárával közös – belső kertben tálalt. Bár ünnepnap, de hogy hétfő, a képtár zárva volt, így senki sem zavart bennünket. Kettőnk halványodó emléke szerint marhapörkölt volt az egyik fogás, végül pedig frissen sütött túrós táska. Az ebédnek egyértelmű sikere volt. Akkor úgy tűnt, a leendő elhelyezésük a szomszédos, önálló lakásban is tetszésükkel találkozik. Beszélünk róla, hogy a költözésükig még egy teljes hónap van hátra, de ezalatt is lesz még újabb alkalom az idelátogatásra, a körülményekkel és itteni barátainkkal való ismerkedésre is. Közben arra is lesz lehetőség, hogy egy napra

Pécsre utazzanak: Marci fiunk szerette volna megismerni és vendégül látni – ahogyan telefonon mondta – *fekete testvéreimet*. Délután sétálni mentünk az addigra kissé megelevenedett belvárosban. A székesegyház mögötti kis téren, az akkoriban nyitó olasz kávézó teraszán fagyaltoztunk. Volt valami kedvesen mulatságos a csodálkozva ránk nyíló pillantásokban. Nem voltunk idegenek ebben a közegben, nap mint nap láttak az utcán, a templomban, a piacon vagy a múzeumban, ahol dolgoztunk. Nem mondták, de mintha csak hallottuk volna, amit gondoltak: „Nahát, a tanár úrék...!” Gyerekeinket még kikísértem az esti vonathoz. Vissza már egyedül utaztak.

Aztán fölgyorsultak az események. Mártának egy csereprogram keretében amerikai vendége érkezett, s ez sűrű, mindennapos elfoglaltsággal járt. Közben Marci jelezte, hogy barátaival mikor is várja a gyerekeket. Naptáramba nem jegyeztem föl az időpontot, de a június 16-át követő hét valamelyik hétköznapjáról volt szó. Nekem 16-án, vasárnap néhány napra Zadarba kellett utaznom hivatalosan. Az előző héten más ügyben Budapesten járva, a vöröskeresztes otthon vezetőjével is megbeszéltem, hogy a szomáliai fiatalok Pécsre fognak menni. Az útiköltséget Hodannak adtam át egy följegyzéssel, hogy mikor és melyik, Pestről induló vonattal várja őket a fiunk. Zadarba érkezve – ahogyan ilyenkor máskor is – este a szállodából fölhívtam Mártát, aki beszámolva az aznap történekről, sajnálkozva elmondta, hogy Hodan is telefonált, mert nem tudnak most Pécsre látogatni. Azt magyarázta Mártának, hogy az otthonban van egy terhes szomáliai asszony, aki belázasodott, és az ő ápolásukra szorul, ezért majd egy másik időpontot kell keresni az utazásra.

42

Zadarból június 19-én este érkeztem haza Székesfehérvárra. Szomáli gyerekeink ekkor már nem voltak a budai otthonban, s minden bizonnyal már Magyarországon sem. Azt a bizonyos dátumot, június 17-ét, a dátumot, amelyről hallottunk, de rég elfeledtük, a négy, sokat tapasztalt gyerek nagyon is komolyan vette. Nem akarták megvárni kommandósok érkezését.

Negyedszázad telt el azóta. Külföldi útjainkon sokszor, sokáig reménykedtünk, egyszer, valahol, valamelyikükbe belebotlunk. Ma rajtunk kívül a történetet csak az egykori belügyminiszter nem látszik elfeledni. Kuncze Gábor, ha találkozunk, mindig megkérdi: – És a fekete kisdedek?